

TRAMPOTY S TRAMPOTY. CO NÁM DNES NE/ŘÍKÁ JUDITH BUTLER A PROČ MÁ STÁLE CENU JI ČÍST / HANA PORKERTOVÁ

BUTLER, JUDITH. 2015. *TRAMPOTY S RODOM. FEMINIZMUS A PODRÝVANIE IDENTITY*. BRATISLAVA: ASPEKT.

V roce 2015 vyšel revidovaný překlad knihy *Gender Trouble* (*Trampoty s rodem*), která se ve slovenské verzi poprvé objevila v roce 2003. Tento překlad je opatřen novým úvodem Butler z roku 1999, ve kterém reaguje na některé z kritik a objasňuje své záměry, které ji vedly k napsání textu. Kniha v českých genderových studiích již značně zdomácněla a na výsluní se drží nejméně deset let, je součástí jak základních, tak pokročilých kurzů, na jejím základě vznikla řada bakalářských, diplomových, ale i doktorských prací a ostatních odborných publikací vycházejících z poststrukturalistického paradigmatu. Společně s Foucaultem tak pomyslně vytvořila nerozlučný tandem soustředící se na de/konstrukci norm, které se zdají být nezvratné, nezpochybnitelné, zkratka ontologicky dané. Genderová studia prostřednictvím Judith Butler i Michela Foucaulta přispěla k postupnému pronikání poststrukturalistických myšlenek do sociálních věd a výrazně tak proměnila české akademické prostředí, což zpočátku nebylo a mnohdy ještě stále není přijímáno ostatními sociálními vědami s otevřenou náručí.

Myšlenky Butler postupně získaly až notorickou známost, zároveň však (často ve studentském prostředí) upadala její čtenost úměrně tomu, jak se začaly objevovat texty, které její myšlenky srozumitelně „přežvýkají“. Má tedy cenu pouštět se do tajů mnohdy obtížně srozumitelného textu, když existuje řada zdrojů, které nabízejí čtení nesrovnatelně snazší? Může si kniha nalézt nové čtenáře a čtenářky? A má stále cenu se k ní vracet, pokud ji máme (někdy i víckrát) přečtenou?

Pokud máme chápat knihu v celé její komplexitě, nestačí se pouze zaměřit na několik jejích klíčových myšlenek, ale

rovněž na formu, jakou jsou nám předkládány. Právě ona často kritizovaná obtížná srozumitelnost je klíčem, jak přistupovat k celému genderovému systému. Pokud jde Butler pod povrch složité konstrukce, která je zdánlivě jasná a srozumitelná, a pokud je tato konstrukce vytvářena jazykem, jak Butler tvrdí, cesta pro uchopení její dekonstrukce vede prostřednictvím jazyka, který není přímočarý a jednoduše uchopitelný, ale je „pošpiněný“ různorodými myšlenkami a složitými teoriemi, jež jsou na první pohled odbočkami, které však následně Butler složila do smysluplného textu. To všechno vyžaduje pozorné čtenáře a čtenářky, právě takové, kteří se nedají oklamat zdánlivou jednoduchostí světa ani jazyka. „Intelektuální promiskuita textu“, jak ho nazývá sama Butler, je jeho největší předností a žádná z pasáží se nedá označit za zbytečnou, přestože mnohé intelektuální přístupy Butler kriticky reviduje a ohrazuje se proti jejich východiskům. Nicméně nejde ani tak o závěry a o jejich následné odmítnutí či přepracování, ale o to, že ony přístupy si *všimají*. Všimají si složitosti a nestability genderové konstrukce, které se Butler snaží porozumět.

Ono porozumění se odehrává na ose pohlaví, genderu, sexuálních praktik a touhy, jejichž vynucená koherence podle Butler vede k rozpoznatelnosti. V dnešní době, kdy Nejvyšší soud USA povolil stejnopohlavní sňatky, lze o tomto imperativu právem zapochybovat a bylo by zajímavé, jak by Butler s touto skutečností pracovala po pětadvaceti letech. Samozřejmě, neznamená to, že by ona koherence stále nebyla žádaná, avšak při vši komplikovanosti genderové analýzy, kterou Butler předkládá, se dá v knize vyzorovat

Výbor zaujala také problematika porodnictví. Stát by měl podle Výboru přijmout protokol normálního porodu, který by zdůrazňoval zamezení zbytečného oddělování novorozence od matky po porodu, respektování svobodného a informovaného souhlasu rodičky a neprovádění postradatelných a škodlivých úkonů, jako je preventivní nástřih hráze. Zdůraznil, že stát by měl učinit opatření k zajištění skutečného a bezplatného přístupu rodiček k péči porodních asistentek a existenci porodních domů, měl by rovněž odstranit zbytečné překážky pro porod doma.

Jako jiné mezinárodní orgány také Výbor zdůraznil, že současná praxe zajišťování migrujících žen a matek s dětmi je nepřijatelná a stát by naopak měl přijmout politiky, které budou respektovat specifickou zranitelnost žen a dětí při migraci.

Dále poukazuje na diskriminaci migrantek, které nemají přístup k veřejnému zdravotnímu pojištění, a nedosáhnout tak na zdravotní péči v ČR.

V oblasti práva na rodinný život Výbor vyjádřil znepokojení nad tím, že ženy s postižením mohou být omezeny ve svém právu vstoupit do manželství a v souvislosti se svéprávností také v právu pečovat o své děti. Explicitně proto vyzval vládu, aby zrušila ustanovení § 673 a § 865 odst. 2 občanského zákoníku, která uvedená omezení umožňují.

Po skončení zasedání zástupkyně České ženské lobby pokračují v lobbingu, aby naplnily doporučení Výboru CEDAW. Byly bychom rády, aby doporučení nezůstala jen na papíru, ale promítla se do legislativních opatření i běžné praxe.

Poznámky

1 Viz: http://www.czlobby.cz/sites/default/files/spolupracujeme_download/2015-czl_shadow_report_cedaw_final_1_0.pdf.

i určitá schematičnost a dekonstrukce ideálních typů, což jí v některých místech ubírá na přesvědčivosti.

Butler se snaží odhalit mýtus původnosti a falešnosti genderu, když rozličnými argumenty od psychoanalýzy k poststrukturalismu přesvědčivě říká, že gender žádnou původnost nemá a kopie je tedy pouhou „kopií kopie“. Text je zaměřený především na subverzi prostřednictvím nabourávání hranic, na „nové podoby utváření rodu, transgender, transsexualitu, rodičovství leseb a gayů, nových identit butch a femme“ (str. 11) a toho, co se děje „uvnitř“ normy, se dotýká jen zlehka. Genderové kategorie jsou ve skutečnosti mnohem barvitější než jejich ideální typy a jsou neméně zajímavé než ony konstituční okraje. Butler nabízí klíč k jejich analýze v performativní teorii genderu, která vede k selhání při opakování a poskytuje možnosti modifikace a přeznačování, ale sama se této analýze příliš nevěnuje.

Genderový řád se nenabourává jen na svých okrajích, ale rovněž uvnitř, přestože zůstává určité zdání binarity. Butler toto zdání dekonstruuje, ale zaměřuje se zejména na jeho ideální podobu. Přestože pro ni gender není pouze „mužství“ a „ženství“, ale celý označující aparát prostupující a vytvářející řád a subjektivitu, je dobré se ptát, jak se tato binarita mezi „mužstvím“ a „ženstvím“ projevuje v praxi a v jakých kontextech. Je otázkou, zda transgender či genderqueer, které na Butler do velké míry navazují, neposilují genderovou binaritu právě snahou o její překročení. Je gender binární právě ve své praxi? Jsou mužství a ženství binární vždy, nebo jen někdy? Dá se překračovat (představa) mužství a ženství, nebo jen její stereotypy? Co to znamená, že se někdo do genderových hranic „nevejde“?

Místem, kde se střetává gender, pohlaví a touha, místem, které vytyčuje hranice a zajišťuje integritu subjektu prostřednictvím rozdělení na vnějšek a vnitřek a kde se odehrávají performativní procesy vytvářející efekt vnitřního jádra, je podle Judith Butler tělo. Přestože po prvním vydání *Gender Trouble* byla Butler vyčítána redukce tělesnosti na diskurs

a absence materiality, v návaznosti na Foucaulta se zaměřuje na reálná těla, nikoli jen na jejich materializované ideály. Tato těla se poslušně materializují do (zdánlivé) podobnosti či rozdílnosti (přestože např. hubené mužské a ženské tělo jsou si v mnoha ohledech podobnější než těla odlišné váhy stejného pohlaví), ale oné materializaci nedostojí nebo se těmto procesům vzpouzejí. Butler uvádí příklad intersexuální/ho Herculine, kterého/kterou si Butler opět vypůjčila z Foucaulta, nebo transsexuální či transgender lidi, u kterých není jednoznačné, „v jaké fázi se nacházejí“. Spojení genderu a tělesnosti vytváří srozumitelnost a koherenci nespojitých částí těla a jasně ukazuje, jak je analytické rozdělení na „biologické“ pohlaví a „sociální“ gender nesmyslné.

Na příkladu těla zároveň Butler překračuje hranici mezi diskursem a materialitou, kde dochází k jejich vzájemné výměně ústící v diskursivní, tělesný i psychický svět. Butler zdůrazňuje důležitost psychiky, a ač se staví proti samozřejmosti internality psychického světa, po vzoru psychoanalytiků vyzdvihuje důležitost vytváření a transformace vnitřního světa. Ve svém úvodu z roku 1999 proto naznačuje důležitost promýšlení „psychické teorie performativity“, které se nicméně dosud nedostalo větší pozornosti. Je to právě významnost psychiky, kde Butler produktivně čerpá z psychoanalýzy a kde vyvstávají pozitiva eklektického zacházení se zdroji, která, ač revidovaná poststrukturalistickým paradigmatickým, dodává jejímu přístupu komplexnější a barvitější ráz, posouvá jej od Foucaulta a zároveň kreativním způsobem rozpracovává poststrukturalismus. Nicméně právě v těch místech, kde Butler navazuje na Foucaulta a kriticky jej rozvádí, je její psaní nejsilnější.

Tuto koalici nejlépe využívá na poli sexuality, jež neslouží pouze k udržení genderových hranic a organizaci těla, ale je i zdrojem subverzí, kdy nenormativní sexuální praxe destabilizuje mužskost a ženskost v rámci erotické hry. Nicméně místy se Butler podle mého názoru dostává na pole spekulací, když v návaznosti na Foucaulta nebo Monique Wittig

2 Viz: http://www.czlobby.cz/sites/default/files/spolupracujeme_download/6_periodicka_zprava_vlady_cedaw-2014_0.pdf.

3 Viz: http://www.czlobby.cz/sites/default/files/spolupracujeme_download/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-diskriminace-zen.pdf.

TAK TROCHU JINÝ ŽIVOT – KONFERENCE O BARIÉRÁCH A ŽIVOTNÍCH PODMÍNKÁCH MIGRANTEK V ČESKÉ REPUBLICĚ / Romana Volejníčková

Dne 8. června 2016 se v Praze konala konference v rámci projektu „Ženy na vedlejší koleji (?)“, která se věnovala rovným příležitostem a migraci se zaměřením na ženy ve středním a vyšším věku. V úvodu Magda Faltová (ředitelka Sdružení pro integraci a migraci, jež projekt realizovalo) upozornila na dva důležité aspekty celého projektu. Za prvé upozornila, že je velmi důležité věnovat se podmínkám, rodinným i pracovním drahám žen migrantek ve středním a vyšším věku, neboť jejich životní situace je velmi specifická a často čelí znevýhodněním z různých stran. Magda Faltová doslova uvedla, že tyto ženy čelí v české společnosti trojitému znevýhodnění (jako ženy, jako migrantky a jako osoby ve vyšším věku). Tím vyzdvihla význam projektu, tedy zaměření na skupinu žen, o jejichž znevýhodnění máme málo informací, které jsou však potřebné k vytvoření možných řešení nebo opatření. Dále tím ukázala, jak heterogenní je skupina, kterou obecně nazýváme „migranti/ky“, především ve svých potřebách, ale také v bariérách, jimž ve svých pracovních i osobních životech čelí. Druhým faktem, který se výrazně promítl i do projektu, byla uprchlická krize, které čelí Evropa. Faltová především upozornila na proměnu atmosféry v české společnosti (přímo uvedla, že minulá přijímací atmosféra se v důsled-

tvrdí, že oddělené gendery se udržují v zájmu reprodukční sexuality. Je totiž docela možné, že by se zrušením genderu reprodukční schopnost nesnížila, ba naopak. Pokud bychom měli přistoupit na tezi, že oddělené gendery slouží v *něčím* zájmu, bylo by spíše produktivní zaměřit se na spojení genderu s kapitalismem, jehož kritice se Butler věnuje ve svých pozdějších dílech.

V závěru knihy se opět navrácí k tělu, kdy prostřednictvím kritiky biologie odhaluje nefunkčnost snahy lokalizovat původ pohlaví v těle a odhaluje jeho diskursivní charakter. Biologie i nadále selhává v pátrání po pohlavním genu, díky kterému by se daly jasně vysvětlit i anomálie, jež neodpovídají mužským nebo ženským chromozomům, a který by sloužil jako rozhodovací element při určování pohlaví. Pohlavně určené tělo tak zůstává na úrovni připisování atributů, o kterých se rozhodne, zda jsou mužské či ženské, a zvýznamňování některých, které přebijí ty, jež s obrazem pohlaví nekorespondují. Butler toto hledání pohlaví staví do maskulinního genderového rámce, kterým je podle jejího mínění biologie prodchnuta. Co se na jednu stranu pro Butler stává nástrojem legitimizace genderového pořádku, může být pro další feministické teorie zdrojem jeho subverze. Například některé představitelky nového materialismu, např. Myra Hird nebo Luciana Parisi, využívají

aktuálních poznatků z biologie k podpoře tezí o nejednoznačnosti a nesmyslnosti určovat pohlaví a různorodosti biologických procesů.

Judith Butler se ve své knize *Gender Trouble* pokoušela především o dvě věci. Nalézt nebo alespoň naznačit způsoby, kterými lze účinně subvertovat genderový řád, a dopomoci k „žitelnému“ životu lidem, kteří stojí na jeho okrajích. Přestože tyto snahy mohou být místy ve vzájemném rozporu, právě její zájem o hraniční ne/identity měl za pětadvacet let od prvního vydání knihy pozitivní dopad na životy mnoha lidí. Její podíl na vývoj queer teorie přispěl nejen ke vzniku komunit a queer prostorů, kde lidé mohou bez obav vyjadřovat různé genderové a sexuální ne/identity, ale vedl i k proměně zákonů, kdy v některých zemích jako v Německu nebo v Austrálii (a v dalších šesti zemích) je v dnešní době možné zvolit si „třetí pohlaví“.

Je pravděpodobné, že v dnešní době by Butler psala svůj text jinak, zároveň by bylo ale chybou číst jej jako historickou knihu poplatnou jednomu období. V duchu Butler nechci tvrdit, že jakékoli závěry jsou univerzálně platné a nepodléhají historické konstrukci, jen že její text nabízí i v dnešní době inspirativní čtení, způsob (nejen) genderové analýzy a podněcuje množství otázek, které otevírají prostor pro to, aby se výzkum mohl vydat nečekanými směry.

RODINNÁ PÉČE O NESOBĚSTAČNÉ SENIORY. ZKUŠENOST PEČUJÍCÍCH VERSUS MEDIÁLNÍ A POLITICKÝ DISKURZ O PÉČI / DANA SÝKOROVÁ DUDOVÁ, RADKA. 2015. POSTARAT SE VE STÁŘÍ. RODINA A ZAJIŠTĚNÍ PÉČE O SENIORY. PRAHA: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON).

Kniha Radky Dudové *Postarat se ve stáří. Rodina a zajištění péče o seniory*, vydaná v roce 2015 Sociologickým nakladatelstvím, je další v nepříliš dlouhé řadě sociologických

monografií, které se věnují problematice neformální péče ve stáří. Na rozdíl od jiných autorů Dudová zaměřila výzkumnou pozornost nejen na zkušenosti jedinců s pečo-

ku mediálního obrazu migrace a migrantů a migrantek změnila v nepřijímání), čemuž se museli v průběhu projektu přizpůsobovat. Úvod celé konference jednoznačně ukázal, že situace migrantů a migrantek, zejména žen ve středním a vyšším věku, je velmi alarmující a že je potřeba na jejich potřeby a znevýhodnění reagovat.

V první panelové diskusi s názvem „Gender, migrace a stárnutí“ byly konkrétně představeny výstupy a výsledky projektu. K nej důležitějším výsledkům, které je nutné představit, patří jednoznačně problematika uceleného a komplexního uchopení problematiky migrace v ČR, malá míra informovanosti samotných migrantek (o starobním důchodu, všeobecně o zákonných lhůtách či nařízeních, jež musí občané a občanky splnit kvůli pojištění apod.), nárůst zaměstnanosti v neformálních a neregulovaném prostředí a také malý význam genderové dimenze ve výzkumu migrace i v přístupu české vlády (i přesto, že migrace začíná být feminizovaný fenomén, cca 40 % migrujících do ČR tvoří ženy). Také považuji za důležité připomenout příspěvek Lucie Zachariášové z Úřadu vlády, která představila vládní dokumenty, jež řeší nebo by mohly řešit migraci z genderové perspektivy. Například v dokumentu Priority a postupy vlády pro rok 2015 jsou jednoznačně otevřeny možnosti, kde a jak zahrnout toto téma např. v oblasti opatření proti násilí na základě pohlaví a proti obchodování s lidmi nebo také v oblasti revize nároku na zdravotní pojištění, které by bylo dostupné i cizincům a cizinkám. Tento příspěvek jednoznačně ukázal, že existuje volný prostor, kde by bylo téma intersektionality genderu, etnicity a věku nutné zahrnout a řešit. První panelová diskuse byla ukončena předpremiérou dokumentárního filmu *Ženy od vedle*, který zachycoval rozhovory s několika migrantkami ve středním a vyšším věku o důvodech migrace, začátku nového života v ČR, o pracovní dráze a bariérách, jimž zde čelily, i o soukromém životě. Dokument byl uveden slovy, že původní idea byla, že bude vytvořen krátký šot, ale rozhovory s těmito ženami ukázaly, že celé jejich vyprávění o životě migrantek v ČR bylo natolik bohaté, že pro předání jejich